

Brabants

Jos Swanenberg

Heul, slaapbol

Uit: Brabants - Kwartaaluitgave over Brabantse Taal, Literatuur, Muziek, Dialect- en Naamkunde; nr. 10; jrg. 3, nr. 2; juni 2006

Heul. Dat is een dialectwoord dat als plantennaam werd opgetekend in het zuiden van de Baronie, van Midden-Brabant en van de Noord-Brabantse Kempen. Daarnaast komt het woord ook in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant voor. Meestal wordt het voor de slaapbol gebruikt, maar soms ook voor de klaproos. De slaapbol (*Papaver somniferum*) lijkt op een grote klaproos, maar de bladeren zijn blauwgroen en de kleur van de bloemen varieert van wit tot blauwachtig purper. In tuincentra noemt men de slaapbol meestal papaver, maar die geslachtsnaam deelt de slaapbol met de klaproos. Deze plant is als cultuurgewas bij ons geïntroduceerd, want het sap dat uit de bolle zaaddozen gewonnen wordt, kan tot opium verwerkt worden en werd vroeger gebruikt als slaapmiddel en pijnstillert. Tegenwoordig groeit de slaapbol als sierplant in tuinen en als verwilderde plant vooral langs wegen. Omdat de slaapbol op de klaproos lijkt en er mee verwant is, kan *heul* ook wel eens voor wilde klaproosjes gebruikt worden.

Die benamingen zoals 'klaproos' of het Belgisch-Brabantse *kollebloem* voor klaproos en slaapbol worden gebruikt en 'papaver' naast slaapbol ook klaproos kan betekenen, is niet zo verrassend. Zelfs de korenbloem en zijn verwant het knoopkruid doen mee in de verwarring, hoewel ze er heel anders uitzien. *Rode korenbloem* kan blijkens het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* (WBD, deel III, afl. 4.3) klaproos, slaapbol en knoopkruid benoemen en *blauwe korenbloem* kan korenbloem en knoopkruid betekenen. *Kol* en *kol(le)bloem* zijn in gebruik voor klaproos, slaapbol en korenbloem en *rode kol* kan beide, klaproos en slaapbol, benoemen. De wel heel algemeen klinkende *rode bloem* is voor de klaproos gegeven en

blauwe bloem voor de korenbloem. Klaproos en korenbloem groeien vaak in elkaars nabijheid en blijkbaar is dat al genoeg om naams-overdracht te veroorzaken.

Ook benamingen die verwijzen naar de medicinale werking van de slaapbol worden gedeeld met de klaproos, hoewel het plantensap van die laatste nauwelijks werkzaam is. Het slaapmiddel wordt vernoemd in de Nederlandse naam 'slaapbol'. *Olieknop* en *oliezaaier* (uit het Land van Cuijk en de Peel) verwijzen naar de olie die uit de zaadjes geperst kan worden en dat geldt ook voor *heul*, *heulzaad*, *heulbol*, *heul(en)kop*, *heul(en)top*, *heulbloem* en *heulplant*. *Heul* is namelijk via het Duitse *Öl* ontleend uit het Latijnse *oleum*, dat (plantaardige) 'olie' betekent (zie Brok 1991: 110). De Brabantse plantennaam verwijst dus via het Duits en het Latijn naar de medicinale olie die men uit de zaadjes wint. Aan de h in *heul* zou wel eens een typisch West-Brabantse hypercorrectie ten grondslag kunnen liggen. De meeste West-Brabantse dialecten kennen geen h en het komt wel eens voor dat men een h op de verkeerde plaats zegt, hypercorrect dus.

Brok, H. *Enkele bloemnamen in de Nederlandse dialecten. Etnobotanische nomenclatuur in het Nederlandse taalgebied*. Amsterdam 1991.

Swanenberg, J. *Woordenboek van de Brabantse Dialecten*. Deel III, aflevering 4.2 Flora. Assen 2002.

Slaapbol. Tekening van Roos Wijnants